

Снабекова М.¹

¹ Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

КОСМОНИМДІК АТАУЛАРДАҒЫ ӘЛЕМНІҢ ТІЛДІК БЕЙНЕСІ МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа

Тіл ұлттық тәжірибені, ұлттың материалдық және рухани байлығын сипаттып қана қоймайды, оны ұрпақтан-ұрпаққа сақтап жеткізу қызметін де атқарады. Бұл тұрғыдан алғанда, тіл – “қарым-қатынастың аса маңызды құралы” ғана емес, тіл иесі қауымның саналы әрекетінің нәтижесінде туған мәдениетінің де көрінісі. Әр мәдениет әлемінің өзіндік қалыбы (моделі) бар. Модель - әлемнің ұлттық мәдениет арқылы қалыптасқан үлгісі. Адам оның көшірмесін емес, сол әлемнің нақты бейнесін өз қажетіне қарай тіл арқылы қабылдайды. Әлемнің тілдік бейнесінде болмыс құбылыстары дәл суреттеледі. Әлемнің тілдік бейнесі адамның өмірден көргені мен көңіліне түйген білімінің тілдік таңбалардағы көрінісі. Адам - әлемнің тілдік бейнесін жасаушы, әр кезеңдегі тілдегі өзгерістердің көзі. Мақалада аспан әлемі атаулары мазмұнындағы ұлттық дүниетаным негізі жайында, оның қазіргі тіл ғылымындағы антропозекті бағыт зерттеулеріндегі орны жайында сөз болады.

Түйін сөздер: этномәдени бірлік, космоним, халықтық астрономиялық атау, дәстүрлі мәдениет, әлемнің тілдік бейнесі

Snabekova M.¹

¹ Kazakh National Women's Teacher-training university,
Almaty, Kazakhstan

THE PROBLEM OF THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD IN NOMINATIONS OF CELESTIAL BODIES

Abstract

The language is not only describes the national experience, the material and spiritual wealth of the nation, but it has the function of saving it from generation to generation. In this sense, language is not only an “important means of communication”, but also a culture that was born out of the conscious use of language in society. Each culture has its own model. The model is a sample of the world, formed through national culture. A person does not perceive a copy, but perceives the real picture of this world through language in its necessity. The linguistic picture of the world accurately describes the phenomena of nature. The linguistic picture of the world is a reflection of the knowledge that a person has experienced and perceived it in the language. Man is the creator of the linguistic picture of the world, the source of language change in every age. The article is aimed at studying the foundations of a national worldview in the context of the names of celestial bodies and its place in modern linguistic anthropology.

Keywords: ethnocultural unity, cosmonym (names of celestial bodies), folk astronomical name, traditional culture, linguistic picture of the world

Снабекова М.¹

¹ Казахский национальный женский педагогический университет,
Алматы, Казахстан

ПРОБЛЕМА ЯЗЫКОВАЯ КАРТИНА МИРА В КОСМОНИМИЧЕСКИХ НАИМЕНОВАНИЯХ

Аннотация

Язык не только характеризует национальный опыт, материальные и духовные богатства нации, но и выполняет функцию передачи его из поколения в поколение в полной сохранности. С этой точки зрения язык – это не только “важнейший инструмент общения”, но и отражение культуры, появившейся в результате сознательной деятельности носителя языка. У каждой культуры есть своеобразная модель. Модель – это модель мира, сформированная через национальную культуру. Человек воспринимает реальную картину мира, а не его копию, по мере необходимости, через язык. В языковой картине мира четко описываются явления бытия. Языковая картина мира – это отражение в языковых знаках знаний людей, полученных и накопленных в процессе жизнедеятельности. Человек – создатель языковой картины мира, источник изменений в языке каждого периода. В статье речь идет об основах национального мировоззрения в контексте названий небесного мира, его месте в исследованиях антропоцентрического направления в современной языковой науке.

Ключевые слова: этнокультурная единица, космоним, народное астрономическое наименование, традиционная культура, языковая картина мира

Кіріспе.Кез келген жалқы есімнің тууы мен қалыптасып дамуы ұлт тарихының белгілі кезеңін сипаттайды. Халықтың күн көрісіне, оның материалдық және рухани дамуына әсер етуші экстралингвистикалық және лингвистикалық факторларды тарихтың қалың қатпарларынан табуға болады. Жалқы есімдерге тарихтың қатынасы - олардың адам өмірімен жан-жақты байланыста болуында. Бұны халықтың тарихи дамуының алғашқы кезеңінен бастап-ақ, өмірге деген қажеттілік тудырған, сондықтан болар, адам танымының деңгейі олар жасаған атаулардан көрінеді деп есептеледі. Осы орайда, Т.Жанұзақ: “Ономастика - тілдің сөз байлығы, сөздік қорымен, жалпы лексикасымен тығыз байланысты. Ол осымен қатар, тарих, этнография, этнология, география және эстетика, әдебиеттану, философия, биология сияқты ғылымның белді салаларымен үнемі байланыс бірлікте. Бұл көрсетілген ғылымдармен бірлікте болғанымен, ономастика лингвистикалық пән болып есептеледі. Өйткені оның зерттейтін негізгі объектісі - сөз. Жалпы тіл білімі, оның бір саласы ономастика тек қоғамдық ғылымдармен жанасып қоймай, әдебиет, мәдениет, география, психология, геология, зоология ғылымдарымен де ұштасып жатады,” – дейді [1, 232].

Қазақтардың өзі өмір сүретін кеңістікті игеруі дөңгелек шеңбер үлгісіндегі шексіздік мағынасын білдіретін киіз үйдің құрылымынан көрінеді. Бұл жолда қазақтар жер бедерін меңгерумен қатар, мал шаруашылығының қамына орай, аспан әлемі сырларын да түсінуге бейімделген. Қазақтар ежелден-ақ жер бедері, өсімдік, жан-жануар әлемінің қыр-сырын бөліп-жармай біртұтас жете білген, сондықтан ономастиканың қай саласында да халықтық терминдер қоры мол. Осыған орай, лингвистикалық пән ретіндегі ономастиканың салалары да бірімен-бірі тығыз байланысты.

Қазақ халқының өзін қоршаған орта, соған сәйкес өмір тәжірибесінен туындаған табиғат, тұрмыс-тіршілік т.б. қажетті ақпараты мол болған. Соның бір саласы аспан әлемі жайлы ұғым-түсініктері болса, тіл байлығының бұл қатпарында-астрономиялық білімінің мол болғандығын олар қалыптастырған халықтық космонимдік атаулар айқындайды.

Әдістеме. Ақиқат болмыстағы қатынастар тілде көрініс табады. *Атау* - таным үдерісінің тілдік бейнесі, тілдік таңба. Антропоэзектік тіл ғылымының басты мәселесі *әлемнің тілдік бейнесі* туралы түсінік қалыптастыру. Адам өзіне дейінгі жинақталған білім қорын игеру арқылы этномәдени қауымдастықтың өмір тәжірибелерін де қабылдайды. Адамның танымдық әрекеті – ақиқат болмысты тануға, қоршаған ортаны түйсініп, жинақталған білімдер негізінде әлемдегі орнын түсінуіне бағытталады. Тіл – сөйлеушінің дүниетаным ерекшеліктерін бейнелейтін құрал, ерекше ұлттық ділдің көрсеткіші, мәдениеттің негізі. Сол себепті М.Балақаев: “Кісі білімді, тәлім-тәрбиені тіл арқылы алады, мәдениетті, өнерді, ғылымды, техниканы тіл арқылы үйретеді. Тіл – ұлт ерекшеліктерінің бірі, ұлттық мәдениеттің бір формасы. Сондықтан онда әрбір халықтың ұлттық сана-сезімінің, ойлау тәсілінің, мінез-құлқының нысаналары сақталады. Халықтың сондай ерекшеліктері, мәдениеті, әдет-ғұрпы, әдеби мұралары, оның психикалық қалпы тіл арқылы ұрпақтан-ұрпаққа ауысып отырады”, – деп пайымдайды [2,3-4]. Кумулятивтік қызметі арқылы қордаланған тілдің байлығында, тіл бірліктерінде, ұлттық дүниетаным іздері тұнып жатады. Халық таным әрекетінің нәтижесін сөз мағынасына сыйғызады, сондықтан тіл байлығының ең көне, ежелгі қатарына жататын атаулар, халықтық космонимдердің мазмұнындағы ұлттық мәдени ақпаратты танып білу үшін лингвистикалық талдау әдістері қолданылады. Халықтық космонимдік атауларды

семантикалық, этимологиялық, лингвомәдени танымдық, этнолингвистикалық әдіспен талдау арқылы ұлттық әлемнің тілдік бейнесін танып-түсінуге, қол жеткізуге болады.

Нәтиже. Егер жер-су нысандары олардың әртүрлі табиғи қасиетіне қарай атауға ие болса, аспан әлемі атаулары, көбіне, олардың көзге көрінетін бейнесіне, қимыл-қозғалыс, әрекетіне байланысты таңбаланған. *Космонимика*-лингвистикалық пән, сондықтан оны аспан әлемі атауларының ғылыми дефинициясы емес, алдымен, *халықтық космонимдік* атаулар, олардың халықтың өмір сүру салтына негізделген қолданбалылық мәні мен осы қызметтен туындайтын фразеологизмдер, мақал-мәтелдер, аңыздар т.б. тіл бірліктері қызықтырады. Аспан денелерінің халық тұрмысындағы маңызына қарай тіл байлығы: *темір қазығы болу, темір қазық жастану, қаққан қазықтай, қазық жұтқандай, қазықтай қату, қазықтай қағу ай қабақ алтын кірпік, ай-айдың оты басқа, айдан ұл тудырып, күннен қыз тудырып* т.б. тәрізді оның рухани мәдениетін бейнелейтін эпитет пен метафора, аңыздар, лексикалық және фразеологиялық бірліктермен қатар мақал-мәтелдермен толығып отырады.

Ауыз әдебиетінде, ақын-жазушылар шығармаларында аспан әлемі атауларын сипаттау жиі кездеседі. С.Торайғыров: “Түн жақтан қолын бұлғап, Темірқазық. Аймағын қалмасын деп жолдан жазып” десе, А.Тоқмағамбетов: “Шынжырлап Ақбозат пен Көкбозатты, Жылжымай Темірқазық мүлгіп қапты. Қарақшы жеті бірдей торуылдап, бар жұлдыз жымың қағып, бірін бақты” дейді. Әр адам белгілі ұлттың өкілі болғандықтан, ұлттық дәстүр, ұлттық мәдениет, тіл, тарихы, әдебиеті бөлек болатыны сияқты аспан әлемін, “таным әліппесі мен зертханасын” да әр халық өзінше зерделеп, пайымдайды, тұрмыс-тіршілік жағдайына қарай таңбалап, бейнелейді [3,161].

Талқылау. Зат, құбылысқа ат беру - адамның болмыстың өзі танып білген сан алуан белгілерін, қимыл-әрекеттің сапасын, қадір-қасиетін бағалауы, әлем бейнесінің өзіндік қалыбын жасап, оны сөз мағынасына сыйғызып таңбалауы. А.Салқынбай: “Атау үдерісі болмыстың, ұғымның, атаудың арасындағы қатынас арқылы айқындалады. **Атау** - белгілі мағына мен мәнге негізделген дыбыстық қатардан тұратын таным арқылы анықталатын тілдік таңба. Атау - тілдің құрылымдық жүйеге сәйкес анықталатын тілдік кілт (языковой код) арқылы санада таңбаланады,” деген тұжырым жасайды [4, 320-321]. Қ.Жұбанов айтқандай, “Ат болмаса, сөз де болмайды. Номинатив сөзді бір-бірінен айыру үшін ат қоямыз. Атты неге қоямыз? Оны заттардың өзі жоқ жерде сөз қылу үшін қоямыз” [5,94-98]. Атау қарым-қатынас нәтижесінде жүзеге асатын тұрмыс-тіршілігінің қажетіне қарай белгілі зат-құбылыс туралы ақпарат алмасу үшін қойылады. А.Салқынбайдың пайымдауынша, атау, біріншіден, ономастиологиялық қырынан анықталғанда, заттың болмысы (денотат) мен атаудың мәні (сигнификат) қатынасы арқылы түсіндіріледі де, басты мән ретінде болмыс табиғаты зерттеуге алынады. Екіншіден, семасиологиялық аспектіде атаудың мәні таным тәсілдері мен болмыстың атын айқындау негізінде қарастырылады. Тіл ғылымында атаудың табиғаты мен құрылымын талдап түсіну де атауды қалыптастыратын үш мүшенің қарым-қатынасы негізінде жүргізіледі: **болмыс→ұғым→атау**. “Атаудың осы аталған әмбебап-логикалық қатынасының әрбір сыңары әлем бейнесінің тілдегі көрінісін таңбалауда ұлттық танымға тән белгілер арқылы түрленеді. Болмыс атаудың денотаты ретінде өмір сүреді де, атаудың қасиеті мен мәнін, белгілерінің табиғатын, төркінін көрсетеді. Атау - сөйлеу нәтижесі” [4,328-329].

Ғалам бейнесі де, адам бейнесі де тіл семантикасында көрініс табады. Бұл орайда адамның өзі емес, адамның тілдегі бейнесі ерекше маңызды болады. Тілдік формада берілген дүние туралы білімдердің жиынтығы түрлі тілдік концепцияларда бірде “ғаламның тілдік көрінісі”, бірде “ғаламның тілдік моделі”, бірде “ғаламның тілдік бейнесі”, бірде “тіл аралық ғалам” деп көрсетіліп жүр. Егер ғаламның тілдік бейнесі түрлі деңгейдегі тілдік бірліктерде ғаламның ұлттық бейнесін көрсетсе, онда ономастикалық деңгейдегі жалқы есімдер ғаламның ұлттық, тілдік бейнесінің фрагменті болып табылады да, *ғаламның ономастикалық ұлттық бейнесін* құрай алады. С.Жиреновтің тұжырымдауынша, ғалам (әлем) бейнесі ұғымы адам баласының қоршаған орта мен дүниеге деген өзіндік көзқарастарын зерттеуге негізделеді. Айнала қоршаған дүние немесе адам мен оның өмір сүретін ортасы өзара тығыз байланысты. Ғалам бейнесі оның концептуалды негізі ғылымдағы “адам мен оның ортасы жайлы ақпараттарды өңдеудің нәтижесі” деген тұжырымдама негізіне топтасады. Ғалам бейнесі – өте күрделі, үнемі қозғалыста болатын, тұрақсыз ауыспалы үдеріс. Онда адамдардың бір-бірімен тіл табысуын, ортақ шешімге келуін қамтамасыз ететін жалпы халықтық сипаты да болады” [6,25].

Қазақ халқының ата-бабалары мұсылмандыққа дейін-ақ тұрмыс-тіршілік жағдайына қарай жер беті мен аспан әлемін терең зерделеген. Ұлттық таным әрекеті олардың арасындағы байланысты анықтап, әл-ауқатының деңгейін мал-жанының аман болуымен өзектестірген, сол арқылы

зерттеушілік, шығармашылық қызметін де жетілдіріп отырған. О.Жұбаеваның пайымдауынша, адамның когнитивті қызметінің нәтижесінде тіл қоршаған орта туралы әсерді ғана жинақтап қоймайды, сонымен қатар халықтың зерттеушілік ойларын да жеткізіп, халықтық, ұжымдық этномәдени санасында қалыптасқан ғалам бейнесін сақтайды. Ғалам бейнесі - адам дүниетанымының басты элементі. Ғалам бейнесі мазмұнында адамның дүниені тануының негізгі көріністері жинақталған. Сөйтіп, ғалам бейнесі дегенді адамның шынайы болмыс туралы түсінігі деп қабылдауға болады [7,12-19].

Адамның танымдық әрекеті ақиқат болмысты тануға, қоршаған ортаны түйсініп, жинақтаған білімдер негізінде әлемдегі орнын түсінуге бағытталады. Адам қашан да әлемді танып, ондағы өз орнын айқындауға талаптанады. Тіл - сөйлеушілердің дүниетаным ерекшеліктерін бейнелейтін құрал, ерекше ұлттық ділдің көрсеткіші, мәдениеттің негізі[8]. Әлемнің тілдік бейнесі әр ұлтта әртүрлі болады. Бұл тіл иелерінің өмір тәжірибесі мен білім жүйесіне негізделеді. Әлемнің тілдік бейнесінде болмыс құбылыстары дәл суреттеледі деп есептеледі[8]. Бұл, әсіресе, ономастиканың терең де мол қабаты жер су атауларынан анық көрінеді. Халықтық географиялық терминдер мен топонимдік атаулар кез келген аймақтың физика-географиялық ерекшеліктерін дәл, айнытпай бере алады деп есептеледі. Жалпы, географиялық атаулардың жергілікті жер ерекшеліктерін дәл бейнелеген жағдайда өміршен келетінін ғалымдар да көрсетеді. Атаулар ғасырлар бойы жасалып, лингвомәдени сипатқа ие болады. Қазақ жерінің әр аймағында кездесетін: *Сорбұлақ, Ащысай, Жыланды* т.б атаулары да топонимдік кеңістіктің шаруашылықтың кей түріне жайсыздығынан ақпарат берсе, *Ешкіөлмес* - таудың малға жайлы мекен екендігін көрсетеді, “суыққа төзімсіз ешкі тәрізді жануар бұл таудақыста шығын болмағанына қарап, тау осындай атауға ие болған [3,55]. Мұндай ұлттық дүниетанымға бай атаулар мыңдап кезеседі, тіпті, топонимдердің негізі ұлттық мәдени ақпарат көзі, қазақ әлемнің тілдік бейнесі деуге болады. Б.Қалиев дүние (ғалам) бейнесі туралы айтқанда, **үш түрлі бейнені** ажырата білу керек деп есептейді. Біріншіден, объективті дүниенің тұтастай бейнесі (нақты, шынайы, дәл бейне); екіншіден, тілдік бейне; үшіншіден, ғылыми концептуалды бейне [9,9]. Шындық *әлемнің тұтастай бейнесі* – бүкіл әлемнің жалпы бейнесі. Әлем (ғалам) - кең мағыналы, ортақ ұғым. Зерттеушілер оны тіл құралдары арқылы бүтіндей жасау мүмкін емес деп есептейді. Егер дүние дегенде әңгіме әлемнің бір бөлігі туралы болса, мысалы, төрт түлік мал, жан-жануарлар дүниесі немесе өсімдіктер дүниесі жайында болса, олардың бейнесін жалпылап болса да жасауға болады. Дүниенің тілдік бейнесі деп, әлемнің бір бөлігінің ғана тілдік бейнесін айтады [9,9]. Осы бөлікке космонимдер жүйесін қосуға болады.

Халықтық **космонимдік** атаулар деп, аспан әлеміндегі көзге құралсыз көрінетін ғарыш нысаны атауларын айтады [10,55]. Аспан әлемі атаулары: *Ай, Күн, Жұлдыз, Аспан* - әлемге ортақ астрономиялық атаулар, алайда осы ортақ әлемді әр ұлт өзінше көріп-біліп, өзінше түсінеді, өз әлемінің тілдік бейнесін жасайды. В.А.Никонов Волга бойын мекен ететін халықтардың космонимдері туралы жазған еңбегінде: “Космономия как раз ярко убеждает, что для всей ономастики верен тезис: название, не присуще называемому объекту, а прикреплено к нему человеческим обществом и характеризует не столько сам объект, сколько называющих. Все названия космических объектов даны с Земли и отражали земное. Охотничьи племена дали созвездию название Стрелец, скотоводческие - заселили небо табунами коней. На небо перенесены сани, коромысло, даже старый лапоть ...”, - деп әлемді танудағы ұлттық ерекшелікті көрсетеді [11,373]. Х.Әбішев шаруаның жайы үшін қазақтарға аспан әлемін құралсыз-ақ көріп бақылау, яғни жұлдыз бақылау, қажет болды. Осыған орай, халық арасында табиғатынан зерек қойшы, малшылардың ішінен айтулы “жұлдызшы,” “есепшілер” шыға бастады. “Жұлдыздың тууы, көтерілуі, төбеге келуі, еңкеюі, батуы аумастан жыл сайын жылдың бір белгілі мерзіміне тура келеді де отырады. Ендеше уақыт есебін жұлдыз бойынша жүргізу өте ыңғайлы”, - деп есептейді [12,16-19]. Түнде жолаушы жүрген қазақ жүрер жолын да, уақытын да *Темірқазыққа* не *Үркерге* қарап айырады. *Темірқазық* - орнынан жылжымайтын жұлдыз, ал *Үркер* аспан бойында жылжып жүреді. *Темірқазық* жұлдызының бұл ерекшелігі туралы Шоқан Уәлиханов: “*Темірқазық* деген атау, шамасы, оның тапжылмастан көрнекі жерге орналасуынан берілсе керек, өйткені оған жақын әрі оның айналасында қазыққа байланған аттың жүрісіне ұқсас қозғалыстағы екі жұлдыз “ақбозат; көкбозат” деп аталады”, - деп жазған [13,61-63]. *Темірқазықтың* ерекшелігі - қозғалмайтын тұрақтылығы. Х.Әбішев бұл атаудың екінші сыңары **қазықтың** қазақ тұрмысындағы маңызын “киіз үйлі қазақтың үйін дауылға жықтырмай, көгендегі қозысын, желідегі құлынын, арқандауы атын бейсауат жібермей ұстап тұратын” мықтылығымен, мызғымайтын беріктігімен байланыстырады [12,69-70]. “Темірқазық Әлемнің мұнарасы, оны білген

адам еш уақытта адаспайды, мақсатына жетеді ” деп есептеледі [14, 110]. Бұл тек жол жүру, мықтылығын сипаттайтын символдық мәнгері.

Қорытынды. Лингвистикалық пән ретінде ономастиканың негізгі бөлігі болып табылатын аспан әлемі атаулары, космонимдер, қазақ ономастикасының өзге салаларына қарағанда, біршама кенжелеу дамыған саласы саналады. Ал қазақтардың ежелгі замандарда, ғылымға дейін-ақ, астрономиялық білімінің мол болғандығы олар қалыптастырған халықтық космонимдерден, фразеологизмдерден, тұрақты теңеулерден, көркем суреттеуге негіз болған өлең-жырлардан, символдық мәнгері болған атаулардан көрінеді.

Әр адам белгілі ұлттың өкілі болғандықтан, ұлттық дәстүр, ұлттық мәдениет, тіл, тарихы, әдебиеті бөлек болатыны сияқты аспан әлемін, “таным әліппесі мен зертханасын” да әр халық өзінше зерделеп, пайымдайды, тұрмыс-тіршілік жағдайына қарай таңбалап, бейнелейді.

Қазақ халқының ата-бабалары мұсылмандыққа дейін-ақ, тұрмыс-тіршілік жағдайына қарай жер беті мен аспан әлемін терең зерделеген, сол арқылы жыл мезгілдерінің ерекшеліктерін біліп, шаруашылық жүргізудің әдіс-тәсілдерін қалыптастырған. Бұл қазақтың арғы аталарының тұрмыс-тіршілігінің көзі болып табылатын мал-жанын аман сақтап, әл-ауқатын көтеру үшін қажет болды. Ұлттық таным жемісі топонимдік кеңістікпен қатар, аспан әлемін терең зерттеп білуге жетеледі, сол арқылы күнделікті уақыт мерзімін, ай, апта, жыл мезгілдерін анықтап отырған. Сонымен қатар, аспан әлемін көзбен көріп бақылап қана қоймай, сол жинаған білімдерін өзінің күнделікті тұрмыс-тіршілігінде қолданған. Бұл білім қазақ халқының күнтізбесін жасауға негіз болған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Жанұзақ Т. Қазақ ономастикасы. Казахская ономастика.- Астана: ІС-Сервис ЖШС, 2006.- Т.1.- 400 б.-кітап
- 2 Балақаев М. Тіл мәдениеті және қазақ тілін оқыту.- Алматы: Мектеп, 1969.- 60 б.-кітап
- 3 Снабекова М. Космонимдер ономастиканың құрамдас бөлігі // “Ұлы дала тұлғалары: Жұбановтар тағлымы және жазу реформасы” атты халықаралық ғылыми-теориялық конференцияның материалдар жинағы. 19 желтоқсан, 2019.- Алматы: Қазақ кітабы.- 16-162-бб.- мақала
- 5 Салқынбай А.Б. Қазіргі қазақ тілі.- Алматы: Эверо, 2008.- 464 б.-кітап
- 6 Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер.- Алматы: МТДИ, 2010.- 608 б.-кітап
- 7 Жиренов С. А.ХУ-ХІХ ғ.ғ. ақын-жыраулар поэзиясындағы “Өмір мен Өлім” концептісінің тілдік-танымдық табиғаты.- Алматы, 2011.- 179-б. .-кітап
- 8 Жұбаева О. Грамматикадағы дүниенің тілдік бейнесі.- Алматы: Қазығұрт, 2014.- 400 б.-кітап
- 9 Mereke Atabayeva, Aigerim Bogenbayeva, Gunafis Yerkegaliyeva, Meruert Bissenbayeva. Reflejo De La Cultura Tradicional Kazaj En El Lenguaje// Opción, Año 35, No. 88 (2019): 977-994 ISSN 1012-1587 / ISSN: 2477-9385 - мақала
- 10 Қалиев Б. Қазақ тілі білімінің ғылыми бейнесі.- Алматы, 2008.- 92 б.-кітап
- 11 Мадиева Г.Б., Иманбердиева С., Мадиева Д.Б. Ономастика: теориясы мен практикасы.- Алматы: Қазақ университеті. 2016 -192 б.-кітап
- 12 Никонов В.А. Ономастика Поволжья// Материалы III конференции по ономастике Поволжья. Уфа, БашГУ, 1973.- с.: 373-381- мақала
- 13 Әбішев Х. Аспан Сыры.- Алматы: Жазушы, 2009.- 264 б.-кітап
- 14 Уәлиханов Ш. Қырғыздардың космологиялық түсініктері. Көптомдық шығармалар жинағы, 4-том.- Алматы: Толағай групп. 2010.- 61-63-бб.-кітап
- 15 Қайдар Ә. Қазақтар ана тілі әлемінде (этнолингвистикалық сөздік). 3 том. Табиғат.- Алматы: Сардар, 2013.- 608 б.-кітап Kazakh National Women's Teacher-training University

References:

1. Janūzaq T. Qazaq onomastikasy. Kazahskaia onomastika.- Astana: IS-Servis JSS, 2006.- T.1.- 400 b.- kitap
2. Balaqaeв M. Til mädenieti jäne qazaq tilin oqytu.- Almaty: Mektep, 1969.- 60 b.- kitap
3. Snabekova M. Kosmonimder onomastikanyñ qūramdas bölgi // “Üly dala tülğalary: Jūbanovtar tağlymy jäne jazu reformasy” atty halyqaralyq ғылыми-teorialyq konferensianyñ materialdar jinaғы. 19 jeltosqan, 2019.- Almaty: Qazaq kitabы.- 16-162-bb.- maqala

4. Salqynbai A.B. *Qazırgı qazaq tılı.*-Almaty:Evero,2008.-464 b.-kitap
5. Jūbanov Q. *Qazaq tılı jönindegi zertteuler.*-Almaty:MTDİ, 2010.- 608 b.-kitap
6. Jirenov S. *A.HÜ-НИН ğ.ğ. aqyn-jyraular poeziasyndağy “Ömir men Ölim” konseptisiniñ tıldık-tanyndyq tabiğaty.*-Almaty, 2011.-179-b. -kitap
7. Jūbaeva O.*Gramatikadağy dūnieniñ tıldık beinesi.*- Almaty: Qazyğūrt, 2014.-400 b.-kitap
8. Mereke Atabayeva, Aigerim Bogenbayeva, Gunafis Yerkegaliyeva,Meruert Bissenbayeva. *Reflejo De La Cultura Tradicional Kazaj En El Lenguaje// Opción, Año 35, No. 88 (2019): 977-994ISSN 1012-1587 / ISSN: 2477-9385 - maqala*
9. Qaliev B. *Qazaq til biliminiñ ğylymi beinesi.*-Almaty, 2008.-92 b.-kitap
- 10.Madieva G.B.,İmanberdieva S., Madieva D.B. *Onomastika:teoriasy men praktikasy.*-Almaty: Qazaq universiteti.2016 -192 b.-kitap
- 11.Nikonov V.A. *Onomastika Povöljä//Materialy III konferensii po onomastike Povöljä.Ufa,BaşGU,1973.-s.:373-381- maqala*
- 12.Äbişev H. *Aspan Syry.*-Almaty: Jazuşy, 2009.-264 b.-kitap
- 13.Uälihanov Ş.*Qyrğyzdardyñ kosmologialyq tüsinikteri. Köptomdyq şyğarmalar jinağy,4-tom.- Almaty:Tolağai grupp.2010.-61-63-bb.-kitap*
- 14.Qaidar Ä. *Qazaqtar ana tılı älemunde (etnolingvistikalyq sözdik).3 tom.Tabiğat.- Almaty: Sardar, 2013.-608 b.-kitap Kazakh National Women’s Teacher-training University*